

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr.

3

Fylke:

Østfold

Tilleggsspørsmål nr.

Herad:

Rakkestad

Emne:

Bryner

Bygdelag:

Oppskr. av:

Olsen-Tmedal

Gard:

(adresse):

Rakkestad

G.nr.

Br.nr.

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle.

B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

SVAR

1. Det vanlige ordet er bryne og å bryne. Ordet hein brukes ikke.
2. Nå for tida brukes mest bryner av kunststein. Carborundumbryner er vanlige. Naturlig brynestein fins ikke her i bygda. Der har alltid møblet her for annen teds fra.
3. Nå blir nesten alle redskaper først slipt på en rund slipestein og etterpå bryset med bryne. Til barberkriver brukes særskilte bryner og slipegreier.
4. Det fins ingens tradisjon her om at eggør på tjær eller sigderr ble brynet ut med en hammer. Fallfall om det være lenge sida.
5. Den eneste måten å slipe tjå og sigd på var å bruke serr-ne. Lemna var en litt større, langaktig brynestein, som var bykkest på midten og som alnet beformet over i endene. Lemna

2
måtte ikke være større og tyngre
ennat en kunne holde den i han-
da, for den ble ført frem og til-
bake på redskapet. Det ble kalt
å bryne. Nå slipes gjær nesten all-
tid på en rund slipesleirr, og sida
brueset med bryne. Slike er det med
andre eggjern også. Lenna er lite
brukt. Det var ikke vanlig å ba
med senna utover jordene. En
brynte gjerne bare to ganger om
dagen, morgnen eller kvelden før
og middag. Sknerledes i utmarka
når en var borte hele dagen; da
måtte en nok ha med senna.

6. Nå kan det ofte gå både
en og to dager mellom hver gang
gjær slipes på slipesleirr. Forresten
er gjær lite brukt her i bygda. Det
blir ofte bare grøftkanter og lignen-
de steder hvor en ikke kommer
til med slåmaskinen.

7. Når gjær var grovbrynt
med senna, ble den sida finbrynt
med sandstikke. Sandstikka var
gjort av hardt tre, f. eks. eik eller
ask, ofte gravd opp i moser og
myrer. Den var gjerne påklint ol-
je sammen med sennegres. Sand-
stikka var ca. 60-70 cm. lang, ca.
4-5 cm. brei og ca. 1 cm. tykk. Den
ble festet i bøyer på orvet, så leis
at en alltid hadde den med seg.

7. Den ble brukt på den måten at
 en satte orvet på bakken med gjæren
 opp. Så ble gjær avvekslerende strøket
 på begge sider. En begynte innerst
 og gikk så litt etter litt utover mot
 odden, samtidig som en flyttet
 handa med. Ofte måtte en også
 grovbryne i marka. Til det ble brukt
 et smekke. Det var gjerne ei utbrukt
 renne. Smekket ble brukt på samme
 måten som sandstikka, men ikke
 så ofte.

8. I den tid grovbryninga ble
 gjort med renne, ble ikke gjær tatt
 av orvet. Som festegreier ble brukt
 byrne, kløvde granrøtter, surret
 om kring og strammes med tre-
 kiler. Under bryninga ble eggene
 alltid holdt fra en.

9. Så vidt vi ser har en alt-
 tid brukt lavgrov her. Grovbry-
 ninga med renne ble gjort i sitten-
 de stilling, mens strykninga (sand-
 stikka) og smekkinga (smekket) ble
 gjort stående.

10. Foruten sandstikka ble de
 øvrige brynegreiene ikke båret
 med. Grovbryninga med renne ble gjort
 hjemme på gården midt på og
 kveld. Til smekket bruktes vann,
 så en måtte ha med ei vannbøtte.
 Et særlig navn på den ble
 ikke brukt. Bøynebøtten var ei

4
brebøtte. På større gårder hvor flere skulle bryne samtidig, ble ofte brukt ei lang rebro.

11. Oksel- eller kuhorn har vært brukt her, men bare av innflyttere. Det var enten festet til arvet eller bæret i ei rem over skulderen.

12. —

13. Brynene både av naturstein og kunststein ble fuktet med vann, mens de nyere karbonundumbryner brukes tørre. Som før nevnt, ble sandstikka innstøtt med olje og sennegræs eller finsand.

14. Njølet som framkommer ved bryninga, blir kalt brynegræs.

15. Jeg har hørt at brynegræs sammen med andre ingredienser er blitt brukt som middel mot ringorm og annet ubstekt, men det er visst lenge siden. Sva de blandet grusen med, er jeg ikke helt sikker på, men jeg synes å huske at det var fett eller bjere.

16. Mot hold og sting har jeg hørt om en lignende sammensetning.

17. Noen ourluring om at brynesteinen ville bli bedre ved å ligge i ei maurbue eller i jorda, vet jeg med sikkerhet ikke om.

- 5.
17. Jeg har nok hørt noe slikt, men det kan kanskje være fra andre steder, men derimot husker jeg godt at gamle folk for en 50-60 år siden, mente at sandstikka ble best når dere var gjort av jordfunne anaberialer.
18. Noen fortellinger om at brynet taler, kjenner jeg ikke her fra bygda.
19. Et spytt på brynet ble brukt, men jeg vet ikke at de sa noe.
20. Noen ramser eller viser som ble brukt under bressinga, kjenner jeg ikke. Jeg tror at det aldri ble brukt.

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

adr. NORSK FOLKEMUSEUM

660

BYGDØY